ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 23 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1872 — ԹԻՒ 945

ՀԱՆԳԻՍՏ Ս. ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ ԶՄԻՒՌՆԻՈՅ

Ինչպէս մեր նախընթաց թուով ծանուցած եմք, վեհափառ բարեխնամ Առաջնորդ ամենապատիւ տէր Պօղոս Թաղթաղեան Ս. Արքեպիսկոպոս, նախորդ Պատրիարքն Կ. Պօլսոյ, զկնի սակաւատև հանգստութեան մի, ամսոյս 9ին շաբաթ առաւօտուն առ Աստուած փոխեցաւ ՚ի մեծ տրտմութիւն սրտի իւր հօտին, զոր կը սիրէր հայրական սիրով։

Նորին Սրբազնութիւնը գրեթէ 80 տարեկան էր և 40 տարիէ չափ Իզմիրի վեհափառ Առաջնորդութեան պաշտօնը վարեց ամենայն խոհեմութեամբ և իմաստուն կենցաղավարութեամբ. որով սիրելի և պատուական եղած էր ոչ միայն իւր ազգին՝ այլև բոլոր քրիստոնեայ և ոչ քրիստոնեայ օտար ազգաց առջև։

Վախճանեալ սրբազանին յուղարկաւորութեան սխուր հանդէսը հետևեալ օրը՝ որ էր կիրակի, արտաքոյ կարգի փառօք կատարեցաւ. որուն ներկայ գտնուեցան գրեթէ բոլոր հիւպատոսք (1) օտար տէրութեանց՝ իրենց պաշտօնական համազգեստով. նմանապէս քաղաքիս Յունաց գերա. Մետրապօլիտը տէր Մէլէթիոս, սգեստաւորեալ՝ ընկերութեամբ 14 քահանայից, բազմաթիւ սարկաւագաց, տիրացուներու, և իրենց ազգային հոգաբարձուաց, Անգղիոյ եկեղեցւոյն դերապատիւ հոգևոր հովիւը և խուռն բազմութիւն հաւատացելոց Հայոց և Յունաց. որք ամենայն ջերմեռանդութեամբ կը համբուրէին աջն վախճանեալ Սրբազան Առաջնորդին մերոյ.

Հանգուցելոյն մարմինը զգեստաւորեալ և թագ ՚ի գլուխ՝ աթոռոյ մը վերայ դրուած էր, զոր չորս քահանայք կը տանէին։ Աթոռոյն վերայ կը տեսնուէր ոսկեթելով բանուած թաւիշէ գեղեցիկ ամպհովանի մը, զոր ազգային վեց երևելի անձինք բռնած էին։

Աթոռոյն առջևէն բանուած փոքրիկ բարձ մի կը տարուէր, որուն վերայ դրուած էին հանգուցելոյն շքանշանները օգոստափառ Սուլթանէն շնորհուած. Անոր առջևէն մահազդոյժ սև ջուխան կը տեսնուէր, որուն ծայրերը չորս պատուաւոր անձինք բռնած էին, որոց նախընթաց կերթային ամենայն բարեկարգութեամբ 24 եղբարք՝ կերոն ՚ի ձեռին և 24 տիրացուաղայք շապիկ հագած և ձեռքերնին մոմակալ մէյմէկ աշտանակ. Այս սխուր թափորին մէջ իւրաքանչիւր ոք հաճութեամբ սրտի կը տեսնէր որ օրթօտօքս եկեղեցւոյն կղերը՝ զգեստաւորեալ և Անգղիական եկեղեցւոյն հովիւը՝ զգեստաւորեալ, և քրիստոնէական ճշմարիտ եղբայրսիրութեամբ շրջապատեալ յազգային վարդապետաց և քահանայից, ՚ի միասին կընթանային։ Այսպիսի սրտաշարժ փառաւոր կերպիւ՝ յուղարկաւորութեան թափորը Առաջնորդարանէն դուրս ելլելով դէպ ՚ի Պասմախանէն յառաջացաւ և Գանձախանոյ փողոցը մտաւ. ուսկից ուղղակի ՚ի Ս. Ստեփաննոս եկեղեցին վերադարձաւ ՚ի միջօրէի մօտ ժամու. ՚Ի ճանապարհին՝ քանի մը տեղ դնելով աթոռը վար դրուեցաւ և պարտաւորապէս արարողութիւններ եղան ու աղօթք և Աւետարան կարդացուեցան. որոց մասնակցեցան նաև Յունաց քահանաները։

Հարկ կը համարիմք ծանուցանել թէ, մեր վսեմա. Վալիին կողմանէ, իւր խորհրդոյ քարտուղար և թարգման մեծ. Փափազեան Սիմոն էֆէնտին ներկայ էր այս յուղարկաւորութեան. նմանապէս արժան կը համարիմք յիշել թէ, Տեղական կառավարութենէն ՚ի պատիւ ննջեցեալ սրբազանին զօրագունդ մի յուղարկուած էր, որոնք՝ ոստիկանութեան կողմանէ եկած զինուորաց հետ, ամեն ջանք ՚ի գործ դրին, և յաջողեցան այս շքեղ և յոյժ բազմամարդ յուղարկաւորութեան հանդիսին բարեկարգութիւնը հաստատուն պահելու. և այս բանին ոչ սակաւ նպաստաւորող եղան քանի մը գործունեայ անձինք յազգային երևելեաց.

Հանգուցելոյն մարմինը ՚ի Ս. Ստեփաննոս եկեղեցին բերուելէ ետև, ուր խուռն բազմութիւն Հայ և Յոյն հաւատացելոց ժողովուած էր, ազգային կրօնական արարողութիւնները ըստ օրինի կատարուեցան, և յետ այնորիկ վախճանեալ Սրբազանին փոխանորդ գերա. տէր Գէորգ վարդապետը համառօտ դամբանախօսութիւն մի ըրաւ. Նմանապէս Յունաց գեր. Մետրապօլիտը բեմին վրայէն պարագայիս յարմար քանի մը խօսք զօրեղ տաճկերէն լեզուաւ. Յետ մի ևս կարդացուեցաւ Յոյն ուսումնական պատանեկէ մը յունարէն լեզուաւ. Ասոնցմէ ՚ի զատ հայերէն դամբանական ճառ մի, կամ լաւ ևս է ասել հանգուցելոյն կենսագրութիւնը կարդացուեցաւ Պօղոսեան Սարգիս պատանեկէն. որոյ օրինակը ներկայ թուոյս Բանասիրականին մէջ հրատարակուած է։

Լուսահոգի Սրբազանը՝ իւր կտակաւը ընդ ամսաթուով 3 Յուլիսի ներկայ տարւոյս, 530 օսմանեան լիրայի չափ թողուցած է քաղաքիս ազգային հիւան-

(1) Ներկա գտնուող հիւպատոսներն էին Ռուսիոյ, Անգղիոյ, Գաղղիոյ, Աւստրիոյ, Հոլանտիոյ Հէլլատայի, Պարսից եւ Նորուէկայի տէրութեանց ներկայացուցիչները։ Գերմանիոյ հիւպատոսը յեւրոպայ ճանապարհորդութիւն մի ընելու գացած ըլլալով, նմանապէս Սպանիոյ, եւ ուրիշ քանի մի տէրութեանց հիւպատոսները բացակայ ըլլալով, անոնց կողմանէ նոյն հիւպատոսարանաց առաջին թարգմանները ներկայ գտնուեցան։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆ Ի ՀԱՆԳԻՍՏ

Տեառն Պօղոսի սրբազան Արքեպիսկոպոսի նախկին Պատրիարքի Կ. Պօլսոյ, եւ սեպհական առաջնորդի Զմիւռնիոյ։

ԱՐՏԱՍԱՆԵԱԼ

Ի սուրբ Ստեփաննոս եկեղեցւոջ յաւուր մեծահանդէս յուղարկաւորութեանն։

Աստուածային Նախախնամութեան խորին խորհուրդները Հոգւով սրբով ստանձնած Երանելի Մարգարէն Դաւիթ, իւր արքայական թագն ու գաւազանը վար դրած խոնարհ ծնրադրութեամբ կենդանի Աստուծոյ կ՚երկրպագէր և անթարգմանելի հիացմամբ կը գոչէր. «Դու անմահ ես, և ո՛վ կարէ կալ առաջի քո»։ Այո անմահ է Աստուած, անմահ է Խորհրդեան Էութեան, անմահ է Արարիչ զօրութեանց Տէրը։ Երբ առաջին անգամ Տիեզերքի յաւիտենական օրէնքներուն կանգնողը և աստղազարդ լուսաւոր դաշտերուն թատերաբեմը կը նայէին, զոր ո՛վ անմահ զօրութիւն, և ջահակալ բանական մոլորակներու, զոր ինքնին բացատրեցիք մեզ ձեր այն մեծ և երկար սահմանը որով հիացար Սմբատեան հրամաններին զօրաւորներ և անմիջական գործադրութիւնը տեսնելով երբ ազատարար տարեակը իր ամբողջական բանակովը զանգակը յերկիր կը գլորէր։ Եւ դուք հիացմամբ կը գոչէիք. «Դու անմահ ես և ո՛վ կարէ կալ առաջի քո»։ Զայն տեսէք և դո՛ւք այսօր ո՛վ Նախնի ամբոխի զարկերու ժողովուրդներ, բացատրեցէք ձեր կրած անձայն սոսկումը այն կենդանի Աստուծոյ առջև, զոր երբեմն չէիք գիտնալ ճանաչելու, բայց հիմակ որ արդէն տիեզերական Զրհեղեղի կաշառներուն տակն, ծծմբային հրկիզանելով կրակին մէջն, կործանած քաղաքներու ներքևէն ինքզինքնիդ կը գոչէիք «Դու անմահ ես, և ո՛վ կարէ կալ առաջի քո»։

Այո ո՛վ կրնայ կենալ անմահին Աստուծոյ առջև, բայց միայն քաւութեան Սեղանին վրայ զենեալ անարատ Գառն Աստուծոյ Աստուածորդին Յիսուս Քրիստոս, Աստուծոյ միջնորդ սիրունդին քաւութիւնը և յանցանքին փրկարար զոհը, որով հաշտութիւն եղաւ յերկինս և յերկրի, և գոյացեալ Աստուած եղաւ հաշտեալ Աստուած և Հայր ամենեցուն։ Այս սուրբ գթութեամբ կը ունի որ ըսել տուաւ «Աստուածաբան Յովհաննէս Աւետարանչին «Ա՛ որ օրհնեալ ես յաւիտենական և օրհնեալ ըսէ յաւիտենից, երկրպագութեան պաշտօնի և երկիր դնել ամենայնի»։ Ուրեմն հաշտեալ է Աստուած ընդ մեզ ընդ տառապեալս և ընդ խոնարհեալս, հաշտեալ Աստուծոյ նախախնամական սուրբ աջն է որ ինքը կը լուսաւորէ և ինքը կը մխիթարէ, «և ո՛վ կարէ կալ առաջի Նորա»։ Ուրեմն նոյն ինքն Յաւիտենական Աստուծոյ անխորհ հրամանն է որ կրկնապէս այսօր ՚ի մեզ, որուն խոնարհելով կ՚երկրպագեմք։ Այս Զմիւռնիա և իր բոլոր վիճակները կը զգենու այսօր իր բազմամեայ և բազմարդիւն Հովւէն, և ողջոյն Հայ ազգս իր մէկ պատկառելի եկեղեցականէն, այն որ կեանքին և ուսեալ ժամանակաւ իր ազգին համար խորհեցաւ, իր ազգին համար խօսեցաւ, իր սիրտը և շունչը ազգին համար բաղխեց և ազգին համար շնչեց։ Այս մեծանձնեայ աթոռին վրայ բազմեալ մեր ամենապատիւ Տ. Պօղոս սրբազան արքեպիսկոպոս բարեխնամ Առաջնորդը և ամենասիրելի

Հայրն է այն որ իր վերջին և անդարձ հրաժարականը կու տայ այսօր ՚ի Քրիստոս ծնած իր սիրելի զաւակներուն և բազմաչարչար ազգին՝ զինուորեալ եկեղեցւոյն, և կերթայ խառնուիլ յաղթական եկեղեցւոյ անդրանիկներուն, կենաց գրքութեան մէջ գրուած կատարեալ երջանիկ հոգիներուն հետ։

Բայց դու ո՛վ Աստուածարեալ մեծ հայր, կ՚աղաչեմ քու օրհնաբաշխ սուրբ աջովդ զօրացուր զիս այս անհագին բազմութեան հետևորդաց և մերձաւորաց հրաժարական սրտից յայտարար՝ քանի մը խօսք յօժարել սուրբ տաճարիս մէջ, ոչ թէ ՚ի գովեստ քու վեհանձն փառացդ որ չէ կարօտ իմ տկար խօսիցս, այլ ՚ի գոհութիւն Աստուծոյ երախտեաց որ առ մեզ, և յայտարարութիւն երախտագէտ սրտից հոգեծին որդւոցդ ՚ի Քրիստոս։

1797 թուականը պանծալի եղաւ քեզի ո՛վ բարեբաստիկ Պրուսա, որ այսպիսի անզուգական անձի մը ծննդավայր հանդիսացար, քու օդդ և լոյսդ առաջին անգամ ներգործեցին այս հրաշալի մանկան որ երբեմն քու փառքդ պիտի յանձնէր։ Բարեպաշտ ծնողքը միայնութեան անուն Սրբուհի կոչուածներ զինքը անդրանիկ դրոշմ Աստուածային Նախախնամական կարգադրութեան թէ որ մի Աբրահամու նման բարձր ժողովրդոց հայր պիտի հանդիսանար. Նախաշաւիղը իր կրօնական զաւակը, իսկ ան իր բովանդակ կեանքը Աստուծոյ նուիրելու փափաքեցան։ Վարժապետութեան հասակին կրօնաւորական միձայնին աննահանջելի կերպիւ հակումն սորուցանին Սրբուհի որ քան զօր կանչեց կղզիաներ հայկական զգացութեան և լեզուագիտութեան մէջ անգլուսին և ժամանակին աննպաստ պարագայից համբերաւոր ոչ սովորական յաղթելով։ Երկինք տեսաւ պատրաստական զոհը ՚ի նուէր Հայ ազգին, և հաստատեցաւ ՚ի հաս անու-

դանոցին, այն պայմանաւ որ նոյն դրամով անշարժ ստացուածք ծախու առնելով, անոր եկամուտը տարուէ տարի տրուի յիշեալ մարդասիրական հաստատութեանց: Նմանապէս 20 օսմանեան լիրա մշտնջենաւոր թողուցած է քահանայից. այսինքն նոյն գումարը ազգային սնտուկը դրուելով, անոր տարեկան եկամուտը՝ ամ ըստ ամէ քահանայից տրուի: Դարձ. 20 լիրա թողուցած է քաղաքիս Ընքասասիրաց ազգօգուտ ընկերութեանը:

Ամսոյս 12–24ին երեքշաբթի օրը՝ մեր ազգայիններէն երեք պատուաւոր անձինք՝ յանուն Հայ համայնութեան քաղաքիս, այցութեան գացին Անգղիոյ, Գաղղիոյ, Աւստրիոյ, Ռուսիոյ, Գերմանիոյ, Հոլանտայի, Հելլադայի, Բորթուկալի և Պարսից հիւպատոսաց, շնորհակալ լինելու համար, որ հաճեցան իրենց ներկայութեամբը պատուել գլուղարկաւորութեան հանդէսը հանգուցեալ տէր Պօղոս սրբազան Առաջնորդին մերոյ: Յիշեալ հիւպատոսները բաղում սիրով և մեծարանօք ընկալան զմիրօ. յիշեալ պատգամաւորութիւնը, յայտնելով անոնց զմիրալիր համակրութիւնը և գծարձր համարումը զոր ունին Հայոց ազգին վերայ:

Երկրորդ օրը՝ առաւօտեան ժամը 10ին ազգային քաղաքական ժողովոյն անդամք՝ ընկերութեամբ քանի մը երևելի անձանց, վարդապետի մը և երեք քահանայից, Յունաց առաջնորդարանը երթալով, հետևեալ հայերէն ատենախօսութեամբ, յանուն Հայ համայնութեն Զմիւռնիոյ շնորհակալ եղան գերա. տէր Մէլէթիոս Մետրապոլիտին և Յունաց ազգային գլխաւորաց:

Գերապատիւ սրբազան Հայր.

Քաղաքիս Հայ համայնութիւնը կըփութայ այսօր իւր երեսփոխանաց միջոցաւ՝ իւր խորին շնորհակալիքը Ձեր Սրբազնութեան՝ Յունաց ուխտի համայնութեան հոգևոր Առաջնորդին, մատուցանելու վասն քրիստոնէավայել սիրոյ և համակրութեան, զոր յայտնեցիք մեզ Ձեր և Ձեր եկեղեցականաց և յոյն երևելեաց փառաւոր ներկայութեամբը պատուելով գլուղարկաւորութեան հանդէսն մեր ամենասիրելի Աստուած փոխեալ հովուին:

Հաւատացէք, Սրբազան Հայր, թէ՝ որչափ և մեր սրտերը անհնարին տրտմութեամբ համակեալ էին. այս տխուր պարագայիս առթիւ, Ձեր Սրբազնութեան ներկայութիւնը մեր մէջ՝ ոչ սակաւ մխիթարութիւն պատճառեց մեզ, և միանգամայն չարժառիթ մի եղև ցոյց համարձակութեան հետ մեր ունեցած սիրոյ և եղբայրութեան կապերը ևս առաւել ամրապնդելու:

Ուստի ներեցէք մեզ, Սրբազան Հայր, որ մեր բոլոր սրտովը ըսենք. կեցցէ՛ քաղաքիս Յունաց համայնութիւնը, կեցցէ՛ Յունաց Մէտրոպոլիտը:

Այս ատենախօսութեան յունարէն թարգմանութիւնն ևս կարդացուելով՝ Նորին Սրբազնութիւնը գրեթէ հետևեալ կերպիւ պատասխանեց տաճկերէն.

Հայ եղբա՛րք,

Ի գործ դնելով զոր ինչ պարտաւորութիւնն ինձ կըթելադրէր, ձեր երախտագիտութեանը վերայ իրաւունք մը չունիմ: Պարտաւորութեան կատարումն պարտք մըն է. որուն համար ոչ ոք իրաւունք ունի փոխարէն մի պահանջելու: Շնորհակալ եմ ձեզ յանուն համայնութեան որուն հոգևոր Առաջնորդն եմ, և յանուն իմ, վասն այն բարեհամբոյրութեանց, զորս յայտնեցիք իմ ժողովրդեան և ինձ համար:

Կըմաղթեմ որ մինչև ցարդ այս երկու ժողովուրդ ազգութեանց մէջ նկատուած եղբայրական սէրը և համաձայնութիւնը օր ըստ օրէ զարգանայ: Կըմաղթեմ որ հանգուցեալ Առաջնորդին յիշատակը՝ յորմէ զրկուեցաւ համար կըցաւիմք, մեր մէջը յաւիտեան մնայ, ինչպէս նաև եկեղեցիներու միութեան համար՝ հանգուցելոյն ջերմ բաղձանքը: Ես, եղբա՛րք, ուրիշ փափաք մի չունիմ բայց միայն արժանանալ տեսնելու այն ցանկալի օրը՝ երբ միևնոյն եկեղեցւոյ գմբէթին ներքև կատարեալ միութեամբ առ գլխաւոր Հովիւն մեր Յիսուս մեր մաղթանքն ու աղօթքը պիտի մատուցանեմք: Եթէ թէ այն օրը հեռի չլինէր, եթէ թէ Նախախնամութիւնը իմ կեանքս վերջացնելէ և աչքերս գոցելէ յառաջ, այն օրը տեսնեմ: Բայց մինչև որ նոյն օրը հասնի, աշխատինք միութեան համար՝ զմեզ միացնող կապերը սեղմելով:

Ամսոյս 15–27ին ազգային քաղաքական ժողովոյն անդամները՝ ընկերութեամբ հանգուցեալ սրբազանին փոխանորդ գերա. տէր Գէորգ վարդապետին և քանի մի քահանայից, մեր վսեմա. Վալիին այցելութեան գացին և ազգին երախտագէտ զգացմունքը յայտնեցին Նորին Վսեմութեանը, վասն մարդասիրական հոգատարութեանը որով հաճեցաւ կարգադրել մի յուղարկաւորութեան պատիւ յուղարկաւորութեան վախճանեալ սրբազանին:

Վերոյիշեալ պատգամաւորութիւնը միևնոյն տխուր առթիւ Հրէից հոգևոր հովուին ևս գնաց՝ Հայ համայնութեան շնորհակալութիւնը յայտնելու համար վասնզի հաճեցաւ մեր վախճանեալ հոգևոր Առաջնորդին յուղարկաւորութեանը ներկայ գտնուիլ, հանդերձ իւր ազգին գլխաւորներովը:

Այս ամեն դրուագներէս կըտեսնուի թէ մեր լուսահոգի Առաջնորդին յուղարկաւորութեան հանդէսը՝ նոր ապացոյց մի եղաւ եղբայրսիրութեանն, որ կըտիրէ քաղաքիս Հայոց և օտար համայնութեանց մէջ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Բարձրագոյն Դրան արտաքին գործոց պաշտօնեայ վսեմա. Ռէշիտ փաշան, որուն 'ի Գերմ երթալը մեր նախընթաց թուով ծանուցած եմք, օգոստափառ Սուլթանին բարեկամական սիրոյ յարգանքը Ռուսաց վեհափ. կայսեր մատուցանելէ ետև երբ կըվերադառնար, 'ի Ճանապարհին երկաթուղւոյն վակօնին մէջ կաթուածոյ յանկարծահաս մահուամբ վախճանեցաւ 'ի ներկայութեան իւր որդւոյն, որ հետը գացած էր.

Այս ցաւալի մահը՝ որ թէպէտև քաղաքական նշանակութիւն մի չունի, բայց մեծ կորուստ մըն է օսմանեան կայսրութեան համար. ուր կենցաղագէտ խոհական պաշտօնատարք բազմաթիւ չեն:

Կ. Պոլիսէն հասած նամակները կըծանուցանեն թէ մսիւ. Քուրնանի, որ յիշեալ մայրաքաղաքին Ռուսաց դեսպանատան խորհրդոյ առաջին քարտուղար էր և ժամանակ մի նոյն տէրութեան գործակատարի (շարժէ տ' աֆէր) բարձր պաշտօնը վարած է, դեսպանական գործքերէ քաշուելով՝ Բումէլիի երկաթուղւոյ ներկայացուցիչ անուանեցաւ փոխանակ մսիւ. Ութրէ երևելի անձին. որ յառաջագոյն Կ. Պօլսոյ Գաղղիոյ դեսպանատան առաջին թարգման էր և ժամանակ մի նոյն տէրութեան գործակատարի պաշտօնը վարած էր:

Այս փոփոխութիւնը՝ եթէ չեմք սխալիր, կընշանակէ թէ Բարձրագոյն Դրան և Ռուսաց կայսերական կառավարութեան մէջ եղած բարեկամական կապերը երթալով կըսեղմուին և մտերիմ համաձայնութիւնը բարեբաղդաբար ևս առաւել կըհաստատուի 'ի մէջ այս երկու դրացի ու մեծազօր կայսրութեանց:

Եւրոպիոյ օրագիրները զբաղեալ են Պերլինի մէջ եղած երեք կայսրաց խորհրդակցութեան վերայօք. որուն նպատակին համար թէպէտև ամենքն ալ կըհամաձայնին զրուցելու թէ խաղաղասիրական է, բայց և այնպէս տարակոյս չկայ թէ յիշեալ խորհրդակցութեան մասնակից չեղող տէրութեանց ոմանց դիւանագիտութիւնը զգաստացած պիտի լինի: Այս մասին նկատմամբ գաղղիարէն լրագրի մը մէջ հետևեալը կըկարդամք.

"Եւրոպիոյ արքունեաց մէջ գտնուած անգղիական կուսակցութիւնը ամենևին չծածկեր իւր տհաճութիւնը վասն անսովոր և օտարոտի կացութեանը, որուն մէջ դրուեցաւ Անգղիան՝ երեք կայսրաց խորհրդակցութեամբն 'ի Պերլին: Այս առաջին անգամն պիտի լինի որ Եւրոպական մեծ խնդրոյ և մանաւանդ Արևելեան խնդրոյն վերայօք որ և է խորհուրդ մի կըլինի առանց մասնակցութեան Անգղիոյ. այս բանը ծանր կերևի անգղիական դաշնակցութեան կուսակցաց Պերլինի

չից և վճռեց որ իբր քսանամեայ պատանին Արքահամ հայր հանդիսանալու ատպարէզը մտնէ. ուստի տեղւոյն առաջնորդ ծերունազարդ Պօղոս սրբակեաց եպիսկոպոսն կըձեռնադրէ զնա, և յիւր անուն կանուանէ Պօղոս վարդապետ:

Շնորհք վարդապետական օծ քան զոր կառնէր 'ի նմա և աչա Պրուսայէն կուղևորի յԱրմաշ, ուրանդ օրինակ բարեաց հանդիսանալով ամենեցուն հզօր բանիւ և սուրբ վարուք, մեծապէս զօրացուցն կըլլայ հրդեհեալ վանքին վերաշինութեան և գանի բարեկարգութեան և յառաջադիմութեան հաստատուն շուղի մէջ կըդնէ: Այսպ Պատրիարքական փոխանորդ կըկարգուի 'ի Կ. Պօլիս, ուր իբրև եօթնամեայ ժամանակաւ եռանդուն և խոհական վարմունքովը բոլոր ողջամտաց համակրութիւնը կ'առանայ:

Հասած էր սյնուհետև ժամանակը որ տէր Պօղոս վարդապետը իր փառաց ասպարէզը մտնէ. հասած էր նաև ժամանակը որ Զմիւռնիա Աստուծմէ պարգև ընդունի. և աչա Աստուածային լմն սնտեսութեամբ Զմիւռնիոյ առաջնորդական աթոռը Հովուի մը կըկարօտի և առաջին անգամ այն է 1837ին տէր Պօղոս ծայրագոյն վարդապետը Զմիւռնիա առաջնորդ կըղրկուի: Կըբազմի երանելին այն աթոռը, որուն համար ամէն քանի մը տարի յառաջ Կ. Պօլիս պատրիարք երթալու օրը այս սուրբ բեմին վրայ իր առժամանակեայ հրաժարականը տալու առթիւ արտասուալից աչօք կըմարգարէանար ըսելով «Ես այս սուրբ Ստեփաննոս եկեղեցւոյն անուանը պսակուած եմ, և գերեզմանս հոս պիտի ըլլայ»: Ահա այսօր կըկատարի այն մարգարէական սրտաշարժ քարոզը: Զմիւռնացիք այսինքն մեր նախորդ սերունդը տեսնելով Նորին սրբազան վարմունքը,

վեհանձն քաղաքական ութիւնը, ոլ ջահոյեաց և խոհատուն խոհականութիւնը, և այլ բազմազան զմիւլի ձիրքերը խնդրանոր կուգէորեն զինքը 'ի սուրբ Էջմիածին ուրանդ 1839ին Զմիւռնիոյ վիճակին եպիսկոպոսական կ'օծուի 'ի հոգելոյս Յովհաննէս կաթողիկոսէ կարբեցւոյ: Բավանդակ Զմիւռնիա ընդ առաջ ելնելով բազկատարած կընդունի իր Նորընտիր տէր Պօղոս սրբազան արքեպիսկոպոսը, և առ ցնծութեան կըկատարէ եկեղեցւոյն իր փառաւոր փեսային դալուստովը:

Երկու տարի կանցնի և ահա Կ. Պօլիս կարօտ կըզգայ զինքը մեր սրբազան Հօր խնամոց, ուստի կըհրաւիրէ զնա 'ի պաշտօն մեծութեան, պաշտօն՝ որ ժամանակին հանգամանաց համեմատ դժուարատար և խիստ փափուկ էր: Պարագաները կըփոխուին, և կրկին յԱրմաշ կըղրկուի ուրանդ համայն վիճակին առաջնորդական հոգերը ստանձնած կըկատարէ և ըստ իւր բնատուր ուսումնասիրութեան, վարժարանը և միաբանից թաղը 'ի հիմանց նորոգ կըկառուցանէ. իսկ վարժարանը յաջողապէս պայծառութիւն կըբարձրացընէ մինչև համբաւը ամենուրեք կըտարածուի, և Վենետկոյ Մխիթարեան հարք իրենց Բազմավէպին մէջ անոր ուսումնասիրական ջանքը գովեստ էր կընծայեն: Հարկ կըլլայ այնուհետև երթալ 'ի Գաղատիա, և տարի մը գրեթէ հազիւ եւս ալ Զմիւռնացւոց բողոքը մինչև յերկինս կելնէր իրենց ամենասիրելի Հայրը կըխնդրէին, թախանձանքներ ուր որ անկն է կըտեղային, վերջապէս 1845ին վերադարձաւ Տ. Պօղոս սրբազան արքեպիսկոպոս 'ի սեպհական աթոռ իւր 'ի Զմիւռնիա: Ահա՛, ինչ տխուր միճակի մէջ գտաւ զանի, աչագին հրդեհը դեռ այնինչ լափեր ջնջեր էր Հայոց եկեղեցին, կալուածքները՝ ծանրագին զարդերը, և Հայոց գրեթէ բոլոր

տուները, ժողովուրդը մոխ րոյ վրայ էր նստած:

Ցխո՛ր տեսիլ, եկեղեցի չկար, բայց 'ի սուրբ Լուսաւորչի մատուռէն, առաջնորդարան չկար, ազքատաց պատսպարան չկար: Հարկ էր որ քաջարթուն Հովիւը իր հայրական ջանքը բազմապատկէր, և յաճախակի լուսաւոր և խոհական քարոզութիւններով յաջողեցաւ հիմնարկել այս հոյակապ սուրբ տաճարը, որուն ճակատը յաւիտեանս պիտի փառաւորէ իւր հիմնադիր բարեբար Հովուին փառաւոր անուամբը:

Հետզհետէ շինուեցան նաև եկեղեցւոյս կալուածքները վայելչագոյն ծեփերը, Առաջնորդարանը և Հայոց տուները պայծառ քան զառաջինն: Եւ այս ամեն յաջողութիւնք որ կըպատկուէին 'ի հարկէ Հովուի մը ներշնչած բարձր խորհուրդներով դիւրաւ կըյաջողին: Այս միջոցին 18 տարի անընդհատ Զմիւռնիոյ առաջնորդութիւնը վարելով չէր դադարեր ազգային ամեն հաստատութիւնները մանաւանդ երկսեռ վարժարանները կարելի եղածին չափ բարելաւելու հոգ տանիլ, հսկելով անոնց մէջ աւանդուած ուսմունքներուն որ աւելի արդիւնաւոր ըլլան և անխոտոր Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ ուղղափառ վարդապետութենէ:

Շնորհք և զօրութիւն կըներշնչէր սուրբ տաճարին մէջ, ըստ հանմանուան իւրոյ Առաքելոյն Պօղոսի, նախանձաւոր սիրոյն Աստուծոյ և ճշմարիտ սուրբ կրօնից և եկեղեցւոյ, և խաղաղութեան համայն ժողովրդեան իւր որրականութեան արփիափայլ վարուքն բոլոր եկեղեցական պաշտօնէից և աշխարհականաց սիրելի միանգամայն և պատկառելի և օտարաց անգամ Նախանձելի հանդիսացած էր:

Քաջահմուտ ռևկիդարեան հայկաբանութեան՝ համեղ և փսեմ ոճոյ տէր, քաջահմուտ նաև պատմութեան և

մէջ. ուր քաղաքագէտ անձինք իրենց խօսակցութեանց նիւթ ըրած են զայն"։

Միւս կողմանէ կըլսեմք թէ Գաղղիոյ հասարակապետութեան նախագահը միտք ունի առաջիկայ հոկտեմբեր ամսոյն վերջը ուրախութեան զանազան հանդէսներ կատարել Փարիզի մէջ, ուր հրաւիրեալ ներկայ պիտի գտնուին բարձրա. Կալլէսի իշխանը, որ Անգղիոյ թագուհւոյն գահաժառանգ որդին է, բարձրապատիւ Չարէվիչը՝ որ Ռուսաց կայսեր գահաժառանգ որդին է և Ամերիկոյ Միացեալ Նահանգաց գործակատար մի, որ յատկապէս այս տօնախմբութեան համար պիտի յուղարկուի Վաշինկթընի կառավարութենէն։

Այս ուրախութեան հանդէսները, Լէվէնըման լրագրոյն գրածին նայելով, (ինչպէս նաև Պերլինի մէջ տեղի ունեցած հանդէսները) ուրիշ նշանակութիւն պիտի չունենան բայց միայն յայտնել աշխարհի զբարեկամական յարաբերութիւններն, որք երթալով ևս առաւել կըհաստատուին 'ի մէջ Անգղիոյ, Ռուսիոյ, Գաղղիոյ և Ամերիկայի։

Կըհաստատեն դարձեալ, թէ Ռուսիոյ և Գերմանիոյ կայսերք խմայ տուած են Աւստրիոյ կայսեր, թէ գալ տարի այցելութեան պիտի երթան իրեն 'ի Վիեննա, տիեզերական արուեստահանդէսին բարեբաստ առթիւը, որ տեղի պիտի ունենայ յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ։

Եւրոպիոյ օրագիրները զանազան կերպիւ թարգմանեցին և հրատարակեցին երեք կայսերաց մի քանի խօսքը, զոր հացկերոյթին ժամանակը գինի խմելու առթիւ զրուցեցին։ Ուստի արժան կըհամարինք նոյն խօսքերուն հետևեալ վաւերական բնագիրները հրատարակել 'ի տեղեկութիւն մեր ընթերցողաց։

Ահաւասիկ Գերմանիոյ կայսեր զրուցածը.

"Իմ անկեղծ և խորին երախտագիտութեան զգացմունքը յայտնելով վասն ներկայութեան ձերոյ, կըվերցնեմ զբաժակը առ 'ի ըմպել 'ի կենդանութիւն մեր կայսերական հիւրերուն"։

Աւստրիոյ կայսրը այսպէս պատասխանեց.

"Կըխնդրեմ 'ի վեհափառութենէ ձերմէ, որ թոյլ տաք ինձ իմ շնորհակալութիւններս յայտնել ձեր զրուցած սիրալիր խօսքերուն համար, բարեմաղթելով որ Ամենակալն Աստուած պահպանէ և պաշտպանէ զԿիյոմ կայսրն, զկայսրուհին և զթագաւորական բոլոր գերդաստանը"։

Քիչ մը ժամանակէ ետև Ռուսաց օգոստ. կայսրը ոտքի ելլելով ըսաւ.

"Կըխմեմ 'ի կենդանութիւն Պրուսիոյ քաջափայլ զօրաբանակին"։

Ինչպէս յայտնի է, դեսպանական շրջաբերական նամակներ չյուղարկուեցան 'ի կողմանէ Գերմանիոյ, Ռուսիոյ և Աւստրիոյ կառավարութեանց նախ քան զխորհրդակցութիւնն երեք մեծազօր կայսերաց։ Ըստ ամենայն երևմանց՝ յետ այսօրիկ ևս, որ խորհրդակցութիւնը 'ի գործ դրուեցաւ, պաշտօնական շրջաբերականներ պիտի չյաճախուին՝ յիշեալ վեհապետական տեսակցութեան նպատակը պաշտօնական կերպիւ յայտնելու համար։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Կ. Պօլսոյ հայերէն լրագիրք ամենք ծանր կերպարանք մի տուին Աղէքսանդրիոյ մէջ պատահած ազգային խռովութեան և կրօնափոխութեանը. զորս լաւագոյն է անուանել գաղտնի հնարք Կարապետ վարդապետի և 'ի նմանէ գրգռեալ քանի մը անձանց։ Կրօնափոխութիւնը՝ առ երևս եղած տղայական սպառնալիք մըն է, որ անիրաւ պահանջում մի կենթադրէ. իսկ խռովութիւն զրուցուածը բաժակ մի ջրոյ մէջ պատահած ալէկոծութեան կընմանի։ Մեր ընթերցողք մոռցած չեն անշուշտ Աստուր վարդապետին համար սրուած դատապարտութեան վճիռը. արդ՝ եթէ Կ. Պօլսոյ ազգային Վարչութիւնը նոր յանձնաժողով մի հաստատելու լինի վերոյիշեալ ազգային խռովութիւն կոչուած պէտքը քննելու համար. միևնոյն դատապարտութեան վճիռը պիտի տայ նաև Կարապետ վարդապետին խռովայոյզ ընթացքին համար. որ անտարակոյս կաշխատի աղտոտ ջրոյ մէջ ձուկ որսալ, եթէ կարելի է։

Չեմք ուզեր երկարօրէն և մանրամասնաբար գրել վերոյիշեալ գաղտնի հնարքներուն վրայօք. որք խիստ անարժան և վարդապետի մը անվայել գործքեր են և որոց նպատակը՝ անձնական շահէ և կիրքէ 'ի զատ ուրիշ բան չկրնար ըլլել.

Մեր ընթերցողաց ուշադրութիւնը կըհրաւիրեմք Մասիսէն հանուած հետևեալ յօդուածոյն վերայ. որ թէպէտև ձախորդ, բայց բաւականապէս կըբացատրէ զպատճառն որոյ համար մեր Պատրիարքարանէն քաղաքական գործոց նկատմամբ առ Բարձրագոյն Դուռն յուղարկուած թագրիրները ապարդիւն կմնան։

"Կըլսեմք թէ Բ. Դռնէն մեր Պատրիարքարանի Գաբու Քեահեասիի օգնականին ազդարարութիւն եղեր է, որ այսուհետև Պատրիարքարանէն առ Բ. Դուռն գրուած թագրիրները մի միայն կրօնական իրաց վերայ լինին և ոչ քաղաքական։

"Այս ազդարարութիւնը Ս. Պատրիարքին հաղորդուելով, Նորին Սրբազնութիւնը պատասխան տուեալ է թէ այդպիսի ծանր և փափուկ խնդրոյ մի վերաբերեալ ազդարարութիւնը պաշտօնական գրութեամբ հաղորդել սովորութիւն է, ուստի եթէ Բ. Դուռն այդպիսի կամք մ'ունի, գրով հաղորդելու շնորհ ընէ։

"Այն ազդարարութիւնը քանի մի տարի առաջ ալ եղած էր վախճանեալ Ալի փաշայի օրով, բայց գրութեամբ, և այն ժամանակի Վարչութիւնն ալ արժան եղած պատասխանը դրած էր՝ այնպիսի արդար դիտողութիւններ ընելով, զորս Ալի փաշա նկատողութեան առած էր։

"Ամենէն առաջ նկատելի ամենակարևոր կէտ մ'այս է, որ գաւառաց մէջ կրօնական խտրութիւնք մեծ դեր կըխաղան քաղաքական իրաց մէջ։ Թուրքաց և Քրիստոնէից մէջ յաճախ պատահած դատերը շատ անգամ կրօնական օրինօք կըտեսնուին, և քրիստոնէին վկայութիւնը չընդունուիր։ Երկրորդ, գաւառաց Հայ ժողովուրդներն ընդհանրապէս տէրութեան օրինաց և կանոնաց տեղեկութիւն չունենալով՝ իրենց իրաւունքը կարող չեն պաշտպանել իշխանութեան առջև, և այսպէս շատ անգամ տկարին արդար իրաւունքն անպաշտպան մնալով կըկորնչի։ Երրորդ, գաւառաց մէջ՝ տէրութեան օրէնքներն ու կանոններն ամեն տեղ ճշդիւ և հաւատարմութեամբ չեն գործադրուիր. շնորհուկը, կողմնակցութիւնն ևայլ զեղծմունք բնաբարձ եղած չեն։ Չորրորդ՝ օտար տէրութեանց հպատակներն անդադար միջամտութիւն կընեն գաւառական իշխանութեանց գործերուն 'ի նպաստ իրենց կրօնակից քրիստոնէից, և տեղական իշխանութիւնք ալ շատ անգամ զանոնք կոտրել կամ նոցա թշնամութիւնն իրենց դէմ գրգռել չուզելով՝ նոցա կամացը կըզիջանին, ինչպէս որ շատ պարագայից մէջ ազգայինք փորձը կրած են, Հինգերորդ, Ալեանէի և զինուորութեան տուրքերն Առաջնորդաց ձեռօք հաւաքուելով, բնականաբար իրաւունք կուտան անոնց՝ կառավարութեան հետ բանակցելու, անտեղութիւն կամ անարդարութիւն մի տեսած ժամանակնին՝ ուղղութիւն խնդրելու, և 'ի հարկին Առաջնորդարան դիմելու։

"Այս ամեն պարագայից մէջ Հայ ժողովուրդն իւր իրաւունքը ցուցնելու և արդարութիւն ձեռք բերելու համար Առաջնորդէն զատ ուրիշ օգնական կամ միջնորդ չունի. մինչդեռ ուրիշ քրիստոնեայ ազգեր՝ իրենց Առաջնորդէն զատ՝ կրօնակից հիւպատոսներ ալ ունին, որք նոցա Առաջնորդաց թև թիկունք են։ Իսկ մեր Առաջնորդները պատրիարքարանէն զատ ուրիշ դիմելու տեղ չունին"։

Այս ազդարարութիւնը Յունաց Պատրիարքարանին և ուրիշ պատրիարքարանաց ևս եղած է բանիւ բերանոյ. որք առանց դիտողութեան ընդունել են զայն և 'ի գործ կըդնեն եղեր։

աստուածաբանութեան, որով յորդառատ նիւթ կըլեցնէր խորախորհուրդ մտացը մէջ. և քաղցր և անձկալի էր ընկեր իր խօսակցութիւնը։ Անզուգական ուսումնասիրական, որով իր առանձնակեցութիւնը հաճելի և արգիւնաւոր ժամերով կանցունէր. քանզի հմուտ գրոցն իմաստասիրական լեզուի ինչպէս և լատինականին և տաճկականին բաւական ճաշակահամ, խիստ գեղեցիկ թարգմանութեանց ձեռնարկած էր, որոց մէջ նշանաւոր են արդարև Մասիլյոնի Վասն գլխաւոր պարտաւորութեանց եկեղեցականաց և Հօրն Պօղոսի Սեննէրի Աստուածային վարդապետի քարոզք Աղուանացից անուանեալ և ուրիշ բազմաթիւ հատընտիր սքանչելի գործերու թարգմանութիւնը զորոնք սիրով և քաղցր աշխատութեամբ աշխատասիրած է, որոնց վրայ դեռ ևս իր հիւանդութեան օրերը կաշխատէր։ Անձկանօք փափաքելի է արդարև որ մեր որբացեալ Հօր վեհ և անսպառ գրչին սոյն արդիւնքը 'ի լոյս ընծայուելով ամէնքնիս վայելենք։

Այսպիսի անզուգական Հայր մի ոյնուհետև գիրին բան չէր Զմիւռնիոյ ձեռքէն առնուիլ. սակայն մեծազօր Տէրութեան բարեխնամ ախնարկը և ազգին սէրը սոփեց զինքը և 1863ին հրաւիրեցաւ Պատրիարք 'ի Կ. Պօլիս, ուր օգոստոսափառ Ինքնակալին ներկայանալով Նորին կայսերական բարձր գոհունակութեան արժանացաւ իր բարեհամբոյր իմաստուն բարուքը, որուն վրայ աւելի փայլ մի ալ կաւելցնէր իր շնորհալի համակրական տեսքը, բարձրահասակ և գեղապատշաճ գիրքը և ամեն կողմ կատարեալ վայելչութիւնը հոգւոյ 'ի հաղորդութիւն։ Երախտագէտ Զմիւռնացիք իբրև ժամանակեայ տալով իրենց Հայրը Պատրիարք Կ. Պօլսոյ զինքը իրենց առաջնորդ կըճանաչէին միշտ և վեց տարւոյ չափ փոխառաջնորդներով անցնելէ ետև. մեր Պօլսոյ սրբազանը կըմատուցանէ իր հրաժարականը 'ի պատրիարքութենէ և երկարատև թախանձանօք կայսերական հաճութիւնը ընդունելէն ետև 1869ին կըվերադառնայ 'ի սեպհական աթոռ իւր 'ի Զմիւռնիա։ Ուրախութեամբ կընդունէր ժողովուրդը իւր բազմակարօտ Հայրը և ահա երեք տարի իւր սիրել դեռ ևս յագուրդ չառած կարճատև հիւանդութենէ մի ետև այսօր Աստուածային Նախախնամութիւնը ըստ իւր անքնին խորհրդոց առ ինքն կըկոչէ և կըհանգուցանէ զնա 'ի սուրբ Արքայութեան իւրում շնորհելով իւր ազնիւ բարի և հաւատարիմ ծառային կենաց պսակը 'ի վարձատրութիւն Նորին ջերմեռանդ ամենայն աշխատութեան Աստուածային Այգւոյն, 'ի վարձատրութիւն Նորին հաստատամիտ և վեհանձն համբերութեան 'ի միշտ։

Հանգի՛ր արդեօք ո՜վ օծեալ գլուխ, հանգի՛ր այժմ յանանց կեանսն, որ սիրեցեր զՏէրն և սիրեցեր զհօտ նորա։ Իսկ մեք որդիքս քո, որչափ երախտագէտ և ըլլանք, չէ բաւ, որ հոգւոյդ զքեզ և մեր հայրերը և մեր զաւակները երեք սերունդ, որ 31 տարի արածեցիր զմեզ սուրբ Աւետարանի լուսաւոր վարդապետութեան կենսաբեր մարմանդներուն մէջ, որ սովորեցուցիր մեզ ամենեցունս գլուխ և ծունր խոնարհեցունել Ամենասուրբ Երրորդութեան, որ քահանայներ և վարդապետներ օծեալ սուրբ Աջովդ Աստուծոյ սեղանին սպասաւոր նուիրեցիր և Քրիստոսի հօտին հովիւներ պատրաստեցիր, որ յանուն ճշմարտին Աստուծոյ շատ տաճարներ կառուցիր, որ Զմիւռնիոյ փառքը բարձրացուցիր առաջի ազգայնոց և օտարաց, որ 1843ին կաթուղիկոսական 5 ընտրելեաց մէջ դասակարգեցար, որ լուրջ և իմաստուն կենցաղավարութեամբդ բարձրաստիճան նախարարներու և նշանաւոր հիւպատոսներու առջև ազգդ փառաւոր կացուցիր, վասնորոյ և փառաւորուեցար մեծազօր Տէրութեան առաջին կարգի շքանշաններով. և կայսերական բարձր թօշակի մը շնորհիւ։ Ահա այս ամենը, այս շքանշանները, այս սուրբ Տաճարը, այս ժողովուրդը, և նոյն իսկ այս նշանաւոր բազմութիւնը քաղաքիս ամեն ազգաց գլուխները, տէրութեան բարձր պաշտօնակալները, վսեմ. հիւպատոսները որոնք այսօր քու մեռելակիր դագաղդ բոլորտիքը կըպատեն, այս ամենը քու անստգիւտ վարուցդ կենդանի և բարձրաբարբառ ներբողներն են։

Սակայն բարձրեալն Աստուած այս ամեն անցաւոր փառաւորութիւններէն զատ այսօր կըկոչէ զքեզ 'ի լոյս երկնայց իւրոց, և Զմիւռնիոյ Հայրապետ սրբոյն Պօղիկարպոսի հետ կըբազմեցնէ և անթառամ փառաց պսակաւ կըպայծառացընէ, այս սուրբ ճակատդ որ դեռ 'ի քուն կիրեայ և ոչ 'ի մահ. քանզի չգիտեմք ո՞րպիսի լուսոյ ճաճանչ մի դեռ ևս կըշողշողի անոր վրայ։

Կաղաչեմք ուրեմն ո՛վ հայր Աստուածարեալ և վեհափառ մեծ ոգի, կաղաչեմք այս սուրբ տաճարիս մէջ համախմբեալ քու հոգեծին որդիքդ, կարկառէ այս վերջին անգամ օրհնաբաշխ սուրբ Աջդ, և օրհնէ Քրիստոսական արօտին այս խաշինքը, օրհնէ քու որդիքդ և Զմիւռնիա քու աթոռդ հանդերձ համայն վիճակներով. օրհնէ սուրբ ձեռացդ հիմնարկած այս հոյակապ տաճարը, օրհնէ ամբողջ Հայաստանեայց ազգը, որպէսզի զօրանամք և մեք շնորհօք սուրբ Հոգւոյն, և վերջապէս արժանի ըլլանք քու հայրական հովանւոյդ ներքև գալով դու ինքնին մատուցանես զմեզ առ Աստուած ըսելով «Ահա ես և մանկունք իմ»"։

Կիւրակէ, 10 Սեպտեմբեր 1872
'ի Զմիւռնիա։ Ա. Մ. Յ. Պ.

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Զմիւռնիա , 23 Սեպտեմբերի :

Նահանգիս ընդհանուր կառավարիչ վսե . Իսմին փաշան մարդասիրական ոգւով կըշարունակէ իւր ծանր ուշադրութիւնը մասուցանել զանազան բարեկարգութեանց որք անհրաժեշտ են՝ վասն ապահովութեան հասարակաց առողջութեանը : Նախ եւ յառաջ քաղաքիս փողոցներուն խիստ ցեխոտ և խղճալի վիճակը Ն . Վսեմութեան աչքին զարնելով , փութացաւ հարկաւոր եղած տնօրէնութիւնները 'ի գործ դնել , որպէսզի կարելի եղածին չափ դարման տարուի ճանապարհաց մաքրութեանը : Երկրորդ՝ ժամանակէ մը 'ի վեր մսավաճառները դէշ սովորութիւն բռած են ոչխար և կով մորթելու ամեն ճանապարհաց վերայ , ինչպէս նաև խանութներու և տուներու մէջ , որով այս բազմամարդ քաղաքիս օդը ապականելու պատճառ կըլլէին : Ն . Վսեմութիւնը հոգ կըտանի նաև այս ապօրինաւոր սովորութիւնը վերցնելու , յորմէ զանազան հիւանդութիւններ կրնան ծագիլ 'ի վնաս հասարակաց առողջութեան :

Մեր վսեմ . Վալին , որուն բարեգութ զգացմունքը յայտնի է ամենուն , հարկ համարեցաւ նաև քաղաքիս բանտերը անձամբ երթալ և անոնց ինչ վիճակի մէջ լինելը տեսնել : Այս մարդասիրական այցելութիւնը ոչ սակաւ մխիթարութիւն եղաւ խեղճ բանտարկելոց , որոց ցաւալի կացութիւնը՝ կարելի եղածին չափ , թարւոքեցաւ :

Քարշըեաքա կոչուած գեղին երկրագործները հիմնաւոր պատճառներ ունէին գանգատելու ընդդէմ մատակարարութեան երկրագործական Պանքային . որուն նպատակն է նպաստամատոյց լինել երկրագործաց՝ փոխ դրամ տալով անոնց : Բայց և այնպէս յիշեալ գեղին հողագործները մինչև ցայսօր այս նպաստէն զուրկ մնացած էին , թէպէտև անպակաս աղերսագիրներ մատուցած էին Իզմիրի նախորդ Վալիներուն : Սակայն վսեմ . Իսմին փաշան՝ նկատողութեան առնելով անոնց օրինաւոր գանգատները՝ փութացաւ արդարութիւն ընելու նոյն երկրագործաց խնդրանքը :

Մեր ընդհանուր կառավարիչը տեսնելով՝ թէ վիլայէթին կարեւոր շատ գործոց որոշումները կուշանան, և խմանալով թէ պատճառը՝ ժողովոց աշխատութեան ժամերուն քիչ ըլլալն է , հարկ համարեցաւ տնօրինել , որպէսզի յիշեալ ժողովներն կանուխ գումարուին ու օրը մէկ երկու ժամ աւելի աշխատին : Այս բարեջան աշխատասիրութեան բարի օրինակ տալով , Նորին Վսեմութիւնն ևս ամեն օր կանուխ իւր պաշտօնատենեակը ներկայ կըգտնուի , և մարդասիրաբար ուշադրութիւն կըմատուցանէ աղերսարկու անձանց խնդիրներուն : Մեր վսեմ . կուսակալին այս հայրական բարեհամբոյր ընթացքը՝ որ հաղուագիւտ է , ևս քան զևս կաւելցնէ հասարակութեան երախտագէտ զգացմունքը՝ Նորին Վսեմութեան նկատմամբ :

Իզմիրի առևտրական ատեանին նորընտիր նախագահ մեծաշուք Քեամիլ էֆէնտին անցեալ շաբաթ օրը հասաւ 'ի Կ . Պօլսոյ՝ ընկերութեամբ իւր գերդաստանին : Հաճութեամբ ստիպըլսեմք թէ յիշեալ նախագահը լեզուագէտ և բանիբուն անձ մըն է :

—Անցեալ շաբաթ օրը Երուսաղէմայ Յունաց Պատրիարքը Կ . Պօլսէն վերադարձաւ և հետևեալ օրը շարունակեց իւր ճանապարհորդութիւնը յիշեալ սուրբ երկիրը երթալու : Թէպէտև պէտք էր որ Նորին Սրբազնութիւնը քիչ մը ժամանակ ևս մնար 'ի Կ . Պօլիս , այնտեղ գումարուած սինոդին որոշմանց մասնակցելու համար , բայց կըսեն թէ յիշեալ ամենապատիւ Պատրիարքը՝ լսելով որ Ռուսաց օգոստափառ կայսրուհին յԵրուսաղէմ ուխտի պիտի երթայ , փութացոյց իւր վերադարձը , որպէսզի արժանապէս ընդունի զՆորին Վեհափառութիւնը : Կըհաւաստեն թէ կայսրուհին Ս . Երուսաղէմէն վերադառնալուն , 'ի Փահիրէ պիտի երթայ :

—Կըսուի թէ Համամճեան վսեմաշուք Սարգիս էֆէնտին , որ արտաքին գործոց պաշտօնատան մէջ ընդհանուր քարտուղարութեան տեսուչ և Մէքթուպճի էֆէնտի է , Իտալիոյ արքունեաց քով ասմանեան դեսպան կարգուեր է :

—Անցեալ շաբաթ գիշեր Բունթայի փողոցը՝ Այտընի երկաթուղւոյն կայարանին մօտ հրկիզութիւն մի պատահեցաւ սախտակաշէն տան մի մէջ , որ բաբաղդաբար առանձնացեալ գիրք մի ունէր և անոր կից ուրիշ շէնք չկար . ապա թէ ոչ , խիստ մեծ վնաս կրնար պատճառել . վասնզի նոյն գիշերը հիւսիսային հովը սաստիկ բռնութեամբ կըփչէր : Բունթայի մերձակայ բնակիչները հրդեհը տեսնելնուն՝ ահուդողի մէջ մնացին և անմիջապէս խուռն բազմութիւն ժողովուեցաւ կրակին չորս կողմը , ուր շուշայան ջրհաններն ևս հասնելու : Մեր վսեմ . Վալիին ներկայութենէն քաջալերուելով , ամեն մարդ փութացաւ իւր պարտքը կատարելու . հետեւաբար կրակը՝ յիշեալ տունը միայն այրելէ ետև մարեցաւ :

—Ռուսիոյ նաւատորմիղը՝ ընդ հրամանատարութեամբ Բոզօրնի ծովապետին , շաբաթէ մը 'ի վեր մեր նաւահանգիստը կըգտնուի : Յիշեալ ծովապետը՝ քանի մը օր առաջ այցելութեան գնաց մեր կուսակալին , յորմէ բազում մարդասիրութեամբ ընդունուեցաւ : Նորին Վսեմութիւնն ևս հինգշաբթի օրը փոխադարձ այցելութիւն ընելու համար 'ի տեսութիւն գնաց Բոզօրնի ծովապետին :

—Երկու ամենագեղեցիկ տաճիկ ուղտ (հէճին տէվէսի) , որ Անատօլուի ներսի կողմերէն ծախու առնուած են , անցեալ շաբթու յուղարկուեցան 'ի Մահիրէ , ուր բարձրապատիւ Խըտիվին պիտի ընծայուի 'ի կողմանէ քիր Բարատօբուլօյին :

—Մարդասպան մահմետական մի , որ ժամանակէ մը 'ի վեր մահուան դատապարտեալ էր , անոր դատավճռոյն գործադրութեան հրամանը 'ի Կ . Պօլսէն գալով , հինգշաբթի օրը քաղաքիս Պիթպազար կոչուած շուկան հրապարակաւ կախուեցաւ :

—Հինգշաբթի օրը՝ կէսօրը գրեթէ 3 1/2 ժամ անցած թեթև երկրաշարժ մ՛ զգացինք :

—Պետրա . Նազարեանց Մատթէոս վարդապետը , որ ժամակէ մը ի վեր Պրապիզոնի մէջ պատրիարքական փոխանորդի պաշտօնը կըվարէր , իւր խոհեմ և աղգասէր ընթացքովը ժողովրդեան համակրութիւնը 'ի ձեռս բերած լինելով , յիշեալ վիճակին Առաջնորդ ընտրուեցաւ՝ տեղւոյն ազգային ընդհանուր ժողովոյն հաւանութեամբը :

—Կըհաւաստեն թէ Սօսոյ Կաթուղիկոսին ընտրութիւնը վաւերացնող կայսերական հրովարտակը , որ տակաւին ելած չէր , անցեալ շաբթու Բարձրագոյն Դռնէն յուղարկուեր է ի Պատրիարքարանն Հայոց՝ 'ի Կ . Պօլիս :

—Կ . Պօլսոյ Հասունեան Հայ կաթոլիկ երևելիներէն , Սինապեան Գասպար-Պէյ բժիշկը , որ երբեմն Շուրայի Տէվլէթին անդամ էր , ամսոյս 9ին առ Աստուած փոխեր է 'ի հասակի 60 ամաց :

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Բամպակ . Լիվրբուլէն հասած վերջին հեռագրական լուրերը քիչ մը յաջողէն . բայց աստ գիները՝ գրեթէ միևնոյն են . Ատանայի բամպակը 365ի վաճառեցաւ , Զըքրըքը՝ 460ի , միքենայով մաքրուածը 470 ղուրուշի կենդինարը :

Աֆիոն : Անգղիոյ մէջ առաջին տեսակ աֆիոնը 24–24 1/2ի շըլինի բարձրացաւ . ուստի այստեղ ևս Պօղատըճի պատուական տեսակը 217–219 ղուրուշի վաճառեցաւ չէքին . իսկ հասարակ աֆիոնին գինը 200 է . Սըլէ , Թափշանլը և Ուշաքի ապրանքը 202-էն մինչև 205 ղուրուշի առնող կայ : Այս շաբթու այս գիներով 100 կողովի չափ աֆիոն վաճառեցաւ :

Քէօքպօյա . Քայաճըքի ապրանքը՝ 300–304ի , Պախըրը 315 318ի վաճառեցաւ կենդինարը :

Զոր Թուզին գինը՝ 75էն մինչև 250 ղուրուշ է կենդինարը ըստ տեսակին : Բաղաքի չամիչին օխան 3 1/2էն 4 1/2 . Սուլթանինան՝ այսինքն անկուտ կարմիր չամիչը 4–5 ղուրուշ է օխան և սև չամիչին կենդինարը 47–50 ղուրուշի գնրավաճառ է :

LA VELOUTINE.

ԼԱ ՎԷԼՈՒԹԻՆ կոչուած բրինձի փոշին (բուտրա) , որուն պատուականութիւնը կատարելապէս փորձուած եւ ճանչցուած է շատ տարիներէ 'ի վեր , մոյրքասիր կամ պիսմիւթ անուանեալ տեսակ մի սպիտակ հանքով պատրաստուած ըլլալով , մարդոյս մորթոյն վերայ օգտակար ազդեցութիւն կընէ: Այս ճերմակ փոշին՝ որ կոչուի (եափըշղան) է եւ գրեթէ ամենեւին աչքի չտեսնուիր , մարդոյս մարմնոյն թարմութիւն եւ հետեւաբար կակղութիւն մի կուտայ :

Այս պատուական փոշին Փարիզի մէջ Լա Բէ կոչուած փողոցը Շ . Ֆայ փոմատանին քով , իսկ ուրիշ քաղաքներուն ամեն փոմատաճիներու եւ Ֆրենկ սափրիչներու քով կըգտնուի :

Մեծ շտեմարան տեսակ տեսակ բուրդերու՝ պարանոյի եւ կրնակի զանազան փոքրիկ սփռոցներ եւ ուրիշ մանր բաներ բաներու համար , որոնք նոր ճառած են Եւրոպայէն եւ խիստ չափաւոր գիներով կըծախուին : Այս շտեմարանը կըգտնուի Ֆրանկաց բաղը Լազարիստ կրօնաւորաց եկեղեցւոյն անցքին մէջ :

ՀԻՒԱՆԴԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

ԴԵՂԱՀԱՏՔ ՀՈԼԼՕՈՒԷՅԻ

ՕՂԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՔ

Մարդոյս հղային գրութեան (սիսթէմ) շատ յոգնած ըլլալը սոսկալի ախտ մըն է և չիղերուն ամենափոքրիկ շարժումը կամ գրգռութիւնը վտանգի է յայժ . վասն զի դեր գտնելու է անոր դեղը : — Միակ դեղը այս է . քիչ խմէ գինի , գարեջուր , և ոգելից ըմպելիք . և աւելի աղէկ կըլլայ որ բոլորովին հեռանաս անոնցմէ , և ամենևին չխմես . Նմանապէս խաղցէ մի խմէ , և անոր տեղ թեթև թէյով (չայ) գոհ եղիր : Կարելի եղածին չափ մաքուր օդ ծծէ ամեն գիշեր իմ դեղահատերէս երեք կամ չորս հատ կըլլէ , շատ մի կեր և համեմունքէ (պահար) հեռու կեցիր : Եթէ այս օգտակար կանոնները ճշդութեամբ 'ի գործ դնելու ըլլաս , միտքդ շուտով պիտի հանգստանայ , մարմինդ առողջ պիտի ըլլայ և պիտի մոռնաս թէ ջղաց շարժումն ունեցար :

ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՔ ԵՐԻԿԱՄԱՆՑ

Այս գործարանաց վերաբերեալ ամեն հիւանդութեանց մէջ թէ կէկղանքը շատին աւելի հազւեց կըլլան կամ բաւական չեն ըլլար , թէ՛ բորբ կամ աւազը երիկամանց կը հաւաքին կամ թէ՛ անոնց մէջ ցաւեր կը զգացնեն միջքին համապատասխանած մասը , Այս ամեն հիւանդութեանց ժամանակը պէտք է Հոլլօուէի դեղահատերը առնուլ տալեալ հրահանգաց համեմատ և անոր օծանելիքով շփել երիկամանց վարի կողմը անկողին մտնելու ժամանակը : Այս դարմանը անմիջական օգնութիւն մի պիտի մատուցանէ , այնինչ ուրիշ դեղերը զուր տեղը գործածուած պիտի ըլլան :

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ԱՒՐՈՒԻԼԸ

Որ և է դեղ մի չկրնար ստամոքսի զօրութիւնը նորոգել և արէկցնել զայն շուտով՝ ինչպէս այս դեղահատերը . որոնք անբարեխառնութենէ կամ վատթար կերակուրէ պատճառուած բոլոր թըլթուլութիւնը կըվանեն և կը հանեն 'ի լեարդէն (Ճիկէր) , որուն գործողութիւնը կը կարգադրեն . ջիղերու սաստիկ ձգտման (սինիր) դէպքերու մէջ արանչելի ներգործութիւն մի ունին և լերդի ու ստամոքսի ամեն անկարգութիւնները միշտ կը դժշէ :

ԲՈՐԲՈՔՈՒՄՆ ԹՈՔԵՐՈՒԱՅԻՑ (պրօնշիթ) ՀԱԶ ԵՒ ՀԱՐԲՈՒԽ

Շնչառութեան վերաբերեալ գործարանաց հիւանդութիւնը ամեն ախտէն աւելի յաճախ կը պատահի և երբեմն աւելի վտանգաւոր է : Անոնց գործողութեանց անկարգ ընթացքին առաջինները պէտք կրնան միշտ կարգադրուիլ Հոլլօուէի հաշակաւոր դեղահատից միջոցաւ : Անոնք շուտով կը դարմանեն արեան որ և է առժամանակեայ անշարժութիւնը , կը թեթևցնեն խցուած շնչերակները , կը լուծանեն շնչառութեան սաստիկ արգելքները և կարողութիւն կուտան շնչափողին ու թոքերուն դիւրութեամբ ու կանոնաւորապէս գործելու : Այս դեղահատերը՝ իրենց մաքրողական զօրութեամբը կը սրբեն արիւնը ամեն աղտեղութիւներէն , և այս եղանակաւ կըզօրացնեն ջղութիւնը (սիսթէմ) ընդդէմ ծիւրական ախտի , շնչարգելութեան , և ուրիշ թոքային ակարութեանց :

ՏԿԱՐԱՑԵԱԼ ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ԲԱՂԿԱՑՈՒԹԻՒՆՔ

Տկարութեան , թուլութեան և ջղացաւութեան դէպքերու մէջ , որոնք որ և է բնական կամ գերբնական չափազանցութենէ յառաջ եկած են , այս դեղահատից այլայլիչ և նորոգիչ ներգործութիւնը մեծապէս օգտակար է . քանզի մարսողութիւնը կըվերահաստատէ , մարմնոյն ամեն հիւթոց թափումը կը կանոնաւորէ , ջղային դրութիւնը կըզօրացնէ , հիւանդին միտքը կը յարդարէ և վերջապէս առողջութիւնը ձեռք կը բերէ :

Հոլլօուէի դեղահատերը ամենէն օգտակար դեղերն են հետևեալ հիւանդութեանց համար :

Շնչարգելութիւն ,	Յօդացաւութիւն ,	Թոքացաւութիւն ,
Մախձային աչտք ,	Տեռատեսութիւն ,	Յաւր որովայնի ,
Խիթ (սանճը) ,	Ջրգողութիւն ,	Միզարգելութիւն ,
Հարբուխ ,	Անմարսողութիւնք ,	Բորբոքումն ,
Ծիւրական ախտ ,	Դալուկն ,	Ախտք Լնկերաց ,
Թանչ (տէօանտէլ) ,	Բարախիւն սրտի ,	Անկանոնութիւնք կանանց ,
Խուլ պարանոցի ,	Քար կամ խիճ միզանոցի ,	Սորթային հիւանդութիւնք ,
Վէրնոտութիւն ,		
Լերդի հիւանդութիւնք	Գլխացաւութիւն ,	
Փողացաւ ,	Ափրոդիտեան ախտք ,	Խցողութիւնք :

Գիտել արժան է որ տպեալ հրահանգներ կան ամեն լեզուով որոցմէ մէկ հատ կը գտնուի իւրաքանչիւր տուփին մէջ 'ի տեղեկութիւն հիւանդաց , ամեն պարագայից մէջ :

Այս դեղահատերը , որ կըշինուին Հոլլօուէ բժշկին անձնական վերատեսչութեամբը , կըվաճառուին իւր գործարանը 'ի Լոնտոն , Օքսֆորտ կոչուած փողոցը Թիւ 533 , 'ի գին 1 և 1 ուկես շըլինի , 2 $^{3}/_{4}$ և 4 $^{1}/_{2}$ շըլինի տուփը , ըստ մեծութեան տփոց :

Խմբագիր—աէր Արտօնատէր ,

Գ . Պ . Պալթազարեան :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ